

03 KASIM 2003

Lutfi

Aksu, Cemal. "Lutfi Divânının Tahlili." Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2002. xv+433s. (Danışmanı: Prof. Dr. Kemal Yavuz)

-Lutfi
120298

1.5.77- Gül ü Nevruz (Edisyon-Kritik), Le-
man Dinçer, (BT. 942), İstanbul 1970.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

05 HAZİRAN 1996

-Gül ü Nevruz

19 KASIM 1992

YOHANNAN, A. A manuscripts of *Gül ü Naurüz*, a seventeenth century Persian romance, (by Mirzâ Daulat Rizâ Bäg Hanîkî,) in the Library of Columbia University. JAOS 23 (1902), pp. 102-108.

MADDE KAYNAKÇIĞI
SONRA GELEN DOKÜMAN

-Gül ü Nevruz

131 AGUSTOS 1997

2673 CSIRKÉS, Ferenc. Aspects of poetic imitation in the 15th-17th-century Turkish romances. The case of the *Gül ü Navrüz*. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 60 ii (2007) pp.195-221. [Persian romance cycle and its reception in Chaghatay and Ottoman literature.]

3529 FAZYLOV,É.I. Budapeshtskaya rukopis' "Gül ü Navruz" Lyutfi. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 36 (1982) pp.155-166

23 OCAK 2009

Mevlana Lutfi

3469 - مولانا لطفى الجفغفاني الهروي الشاعر الأديب المتوفى

في حدود سنة 1492/898

من تصانيفه :

1 - ترجمة كل ونوروز لجلال الدين الطيب (منظوم مشوي)
(ت)

تاريخ الترجمة 814 هـ لاله لي رقم 1/1911 ؛ مَلت كئبخاناه
سي رقم 86 ؛ 1250 بيتا تقريبا ؛ قَدَمه إلى مظفر بهادر سلطان
إسكندر ؛

2 - ديوان لطفى - في الأدب (ت)

متحف بروسه رقم 156/113 ؛ جامعة إستانبول رقم
2/2753 ؛ رقم 5452 ؛ عارف حكمت رقم 3560 ورقة
؛ 188

133124

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA ... KÜTÜPHAN

sayfa: 1074

علي رضا قره بلوط، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات

استانبول ، الجزء الثاني، [y.y.,t.y.] ، İSAM 141628

عرایس و معاشیق (گل و نوروز)

حسن ذوالفقاری

معرفی منظومه

یکی از گنجینه‌های گران ادب فارسی که به قصد پهلوزدن با پنج گنج گنجوی از قید قلم رقم تحریر یافته، گل و نوروز از مجموعهٔ خمسة خواجهی کرمانی است. بی‌جا نیست به جهت ایام بزرگداشت خواجهی کرمانی، این منظومهٔ غنایی را که از جمله زیباترین منظومه‌های وی است، معرفی نماییم.

گل و نوروز، مثنوی‌ایست در بحر هرج که شاعر در سرودن این مثنوی نظری تام به خسرو و شیرین داشته است. گل و نوروز داستان عشقی بین شاهزاده ایرانی به نام «نوروز» با دختر شاه روم به نام «گل» است. نهایت این عشق، وصال نوروز و گل، و حاصل آن فرزندی است قیاد نام که جای پدر را می‌گیرد. مثنوی به سال ۷۴۲ یعنی در سن ۵۳ سالگی و ۸ سال قبل از وفات شاعر به نظم درآمده است.

به شاهی ماند این نظم دلاویز
زده بر قصر هزمز تخت پرویز
دوشش بر هفصد و سی گشته افزون
به پایان آمد این نظم همایون

(ص ۱۵)

تعداد ابیات آن به اشاره خواجه ۵۳۰۲ بیت است. چو این ابیات دلکش را بخوانی
گرت باید که اعدادش بدانی
«غلام خویش» را با «سرو» و «گلشن»
مکرر کن که گردد بر تو روشن

(ص ۲۸۰)

که حاصل غلام خویش ۱۹۸۶ و سرو ۲۶۹ و گلشن ۴۰۰ است که مجموع آنها یعنی ۲۶۵۱ را اگر مکرر کنیم عدد ۵۳۰۲ بدست خواهد آمد.

ابیات آغازین منظومه چنین است:
به نام نقشیند صفحه خاک
عذار افروز مهرویان افلاک
عبیر آمیز انفاس بهاری
زبور آموز کبک کوهساری
گهر بخشنده ابر تقی بند
زرافشاننده صبح شکرخند

(ص ۹)

به دنبال آن، نعت سید مرسلین با زیباترین و بدیعترین عبارات آمده است:

زهی طفلی که بود آدم طفیلش
خلیل از سفره اندازان خیلش
سلیمان قدر شادروان لولاک
جنببت‌ران نه میدان افلاک

(ص ۶۰۵)

مطالب کتاب تا آغاز داستان در عزلت و موعظه و مدح بایزید بسطامی و ممدوح خود

تاج‌الدین عراقی است.

سراینده

کمال‌الدین ابوالعظامحمود بن علی بن محمود کرمانی، متخلص به خواجه «نخلیند» شعرای ادب فارسی است، یکشنبه شب ذی‌الحجه سال ۶۸۹ در کرمان به دنیا آمد، از بزرگ‌زادگان کرمان بود، دوران کودکی را در کرمان سپری کرد و سپس راهی سفرهای طولانی گشت و توان علمی او اندوخته همین سفرهاست. مدتی ساکن بغداد بود و «همای و همایون» حاصل آن توقف است. بسال ۷۳۶ پس از بازگشت به ایران، اندکی در سلطانیه بود، آنگاه به اصفهان رفت و پس از آن به کرمان و فارس پناه برد. پس از شیراز به کازرون می‌رود و با مکتب مرشدیه آشنا می‌شود و مرید عارف بزرگ شیخ امین‌الدین محمد بلیانی می‌گردد (وفات ۷۴۵) و مجاور آرامگاه سرسلسله فرقه مرشدیه ابواسحق ابراهیم کازرونی (وفات ۴۲۶) می‌شود. در صوفی‌آباد سمنان نیز به خدمت علاء‌الدین سمنانی می‌رسد و اشعارش را جمع‌آوری می‌کند.

خواجه ممدوحان زیادی داشته است، چون: سلطان ابوسعید اولجایتو، جلال‌الدین ارپه بیگ حسین بن تیمور تاش بن چوپان، جمال‌الدین شاه شیخ ابواسحق اینجو، جلال‌الدین شاه مسعود اینجو، امیر مبارزالدین محمد بن مظفر، ملک قطب‌الدین تهمتن گردانشاه سلطان معزالدین جانی بیگ خان و دیگران.

وی با حافظ ارتباط نزدیک داشته و خواجه شیراز از خواجهی کرمانی بسیار جاها به تقلید یا اقتباس از کلام و مضامین او برخاسته است، تا آنجا

که از شاعران هم عهد او گفته است:

استاد غزل سعدیست نزد همه کس اما
دارد سخن حافظ طرز غزل خواجه
آثار خواجه متفاوت و متنوع است و در هر زمینه اعم از بزمی، حماسی، غزل، قصیده، مدح و... شعر سروده و بی‌جا او را نخلیند شعرا نگفته‌اند. آثار نظمی و نثری وی عبارت است از:
۱- دیوان شعر، شامل دو دیوان با نام صنایع الکمال و بدایع الجمال شامل ۱۵۰۷۶ بیت.
۲- خمسه به نامهای:

(الف) روضه‌الانوار، بر وزن مخزن‌الاسرار در بیست مقاله عرفانی و شامل ۲۰۰۰ بیت در بحر سریع (پایان ۷۴۳) به نام شمس‌الدین محمد وصاین.

(ب) کمال نامه، به وزن هفت پیکر در بحر خفیف در ۲۸۰۰ بیت، شامل گفتارهایی در عناصر و ارواح و عقول (پایان ۷۴۴) به نام شیخ ابواسحق اینجو.

(ج) گل و نوروز.

(د) گوهرنامه، به وزن خسرو و شیرین به بحر هرج در ۲۰۲۲ بیت پیرامون موضوعات اخلاقی و صوفیانه و عرفانی به نام امیر مبارزالدین (پایان ۷۴۶)

(ه) همای و همایون، به وزن اسکندرنامه در بحر متقارب شامل ۴۰۴۰ بیت، به نام سلطان ابوسعید (بسال ۷۳۲) داستان عشق همایون دختر فغفور چین با همای شاهزاده شامی است.

۳- سام‌نامه، به وزن شاهنامه فردوسی، اثری حماسی و عشقی در عاشق شدن سام نریمان بر دختر فغفور چین، بین ۴ تا ۱۴ هزار بیت است و از هر جهت شبیه همای و همایون که شاید هر دو

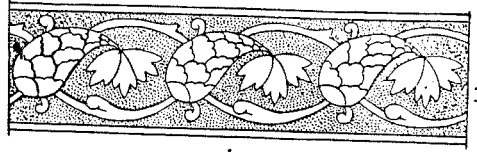
олинади, унинг шайнига дуойи-фотиҳа ўқиб тарқаладилар. Унинг оиласидаги аёллар ва хоҳлаганлар қабристонга гуллар элтиб, марҳумнинг қабрига гул қўядилар (баъзилар гулни қабр тупроғига қўмадилар).

ГУЛ БАЙРАМИ — 1) ҳар йили кўкламда оила аъзолари ва ёр-биродарларнинг лозазорларга сайил қилиши, лола териб, хурсандлик қилиш мақсадида ўтказиладиган дам олиш одати. Бундай одатлар қадимдан «қизил гул сайли», «лола сайли» сингари номлар б-н машҳур бўлган; 2) гул ва чечаклар авжи очилган чоғда истироҳат боғларида ташкил этиладиган энг яхши гул намуналари кўриги. Бундай кўрикларни республикамизнинг Тошкент, Наманган ва б. шаҳарларида ҳар йил ўтказиш анъанасага айланган (50-йиллардан вужудга келган). Бу Г. бда давлат гулчилик хўжаликларида етиштирилган ҳамда хусусий гулчилар етиштирган гул навлари намуналари намойиш қилинади. Г. б. 10—15 кун давом этади. Ҳолиблар эсдалик совгалари б-н тақдирланади.

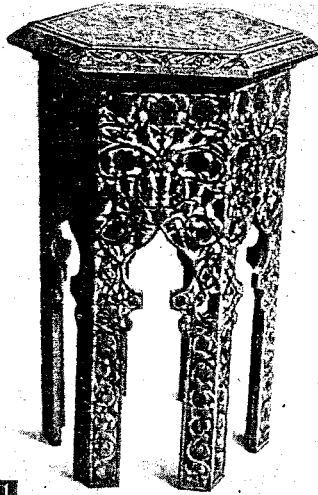
«ГУЛ ВА НАВРУЗ» — Лутфийнинг ишқий романтик достони (1411 й.). 2400 мисра бўлиб, шарқ поэзиясига хос анъанавий кириш қисм ва 120 кичик бобдан иборат. Унинг бизгача сақланган нусхалари унча кўп эмас. Достоннинг анча муқаммал ва нодир нусхаларидан бири Британия музейида сақланади. Уни 1509 йилда Ҳиротда Муҳаммад бинни Ҳасан кўчирган. Кўл ёзмада бир неча иллюстрация мавжуд. Алои бинни Муҳиббий ўзининг Навоий ва унинг замондошлари асарлари асосида яратган «Абушқа» лугатида «Г. ва Н.» дан ҳам юз мисрага яқин шеър келтирган. Бу лугат Лутфий достонининг 15—16-асрларда машҳур бўлганини кўрсатади. Достоннинг асосий ижтимоий ғояси марказлашган давлат ва одил шоҳдир. Шоир бу ғояни бир-бирини севган икки ёш — Навруз б-н Гулнинг севги тарихини ҳикоя қилиш орқали ифодалаган. Лутфий романтик севги афсонасини тарих б-н, давр ижтимоий масалалари б-н боғлади, романтик достон доирасида давр ва жамият ҳаётининг рудн ҳамда хусусиятларини умумий тарзда акс эттириб, катта ижтимоий мундарижага эга достон яратди. Асарда севги мавзунинсонпарварлик, дўстлик, илм-ҳунарга муҳаббат, мардлик, қаҳрамонлик ғояларини ифодалаш б-н ривожлантирилади. Достон аруздаги ҳазаж баҳрининг ҳазаж маъдаси маҳбуб тармоғида ёзилган. «Г. ва Н.»да, бир томондан, шоир ижодининг оригиналлиги кўзга ташланса, иккинчи томондан, унинг қадимги халқ поэтик ижоди ва ёзма адабиёти б-н мустаҳкам алоқаси сезилиб туради. Асар 15-а. ўзбек адабиётида муҳим воқеа бўлган.

ГУЛ НАҚШЛАРИ — буюмларга, уй анжомлари ва жиҳозларга ўйилган ва чизилган хилма-хил шакллардаги гулсимон нақшлар, амалий-безатувчилик санъатида энг кўп тарқалган нақш тури. Амалий санъатнинг барча соҳалари (қулоччилик, ганчкорлик, тош ва ёғоч ўймакорлиги, чигарлик ва б.)да учрайди. Г. н. нарсаларнинг бадний қимматини ошириб, кишиларнинг маънавий маданияти ва эстетик дидини бойитади. Ўзбек матолари, айниқса палак, сўзана, дўппи ва б. бадний буюмларга ишланган Г. н. жаҳонда машҳур. Ўзбек миллий Г. н. мазмундор ва ранг-баранглиги б-н ажралаб туради. Г. н.нинг жуда кўп тури бор. Қулоччиликнинг ўзида қўлланилади.

гани мингдан ортиқ. Булардан энг кўп тарқалгани ислимий, мадоҳил, грих, барг, гул каби Г. н. днр. Гул деб аталган нақш нусхаларининг ўзида яна 200 га яқин тур хисобга олинган (атиргул, бугдойгул, гулафшон, гулирафтор ва ҳ. к.) (яна қ. *Барг нақшлари*, *Грих, Ислимий нақшлар*, *Мадоҳил*). 481-бетдаги рангли расмга қ.

1. Барглик рафтори. 2. Рафтори ислимий (Тошкентлик Олимжон Косимжонов ишлаган).

Гул нақшлари: 1. Гул нақш ўйилган 6 қиррали столча (М. Косимов ишлаган). 2. Ўсимликсимон гуллар (анджонлик каштачи Х. Назаров ишлаган).

Аб.: Раҳимов М. У., Хамиша Барҳаёт санъат. Т., 1966; Зоҳидов П., Фарғона нақши. Т., 1960; Челепелевцақ Г. Л., Ўзбекистон сўзана. Т., 1961; Хужаев А., Нақшош Абдулла Болтаев. Т., 1963.

ГУЛ ПОЧО УЛФАТ (1911) афғон шоири, жамоат эрбоби Пашту ва форс тилларида ижод қилади. Жалолободдаги машҳур олимлардан адабиёт, фалсафа ва илоҳиётни ўрганди. 30-йилларнинг 2-ярмида Кобулга келиб, 6 йил Афғон академиясида адабиёт бўлими муdiri бўлиб ишлайди. 1956 йилдан шу Академиянинг президенти. Унинг хозиргача шеърий («Сайланган шеърлар», 1954), насрий («Танланган ҳикоялар», 1957) ва адабиётшуносликка оид («Ёзувчилик маҳорати», 1961) ўн бешдан ортиқ китоби чоп этилган. Уларда афғон халқининг оғир аҳволи, мамлакатни эски феодализмуносабатлардан қутқариш йўллари, жаҳон халқлари ўртасидаги дўстлик ғоялари акс этган. Г. П. У. СССРга биринчи марта 1957 йилда келган. Тошкент ва Самарқандда бўлган. Афғон адиблари делегацияси бошлиғи сифатида Осиё ва Африка ёзувчилари Тошкент конференциясида (1958) иштирок этган. Ўзбекистон ҳақида қатор мақолалар ёзган. У Аф-

070306

25 КАСИМ

Özbek Sovyet Ansiklopedisi) c. III, s. 465,

Gül e Navruz (Lutfi) 1971 (Tashkent)

kop altın berip bir adamnı tutup yibere. (16) Ol gelip Elmurza'ya ayta: (17) «Men başçılaribızın elçisimen, siz kol'ya gelsegiz sizin başı'yızın gesecekbiz», dep, (18) Elmurza küley wa bu'yar ayta: (19) «Er b'orkümnü 'ornuna katın yawlu'k bayla dep aytma süyebusuz?» dep. (20) Elmurzanı bir yoldaşı düşmannı elçisine ayta: (21) «Yurtta bızın karawullayan cennet kızları yimik dostlaribız biz yisirlikge tüşgenni eşitmeseler (22) wa amma düşmanlar bulan kazawat kılıp can bergenibızın eşiterler» dep.

¹Mutalim < Ar. muta'allim «öğrenci».

²sut < Rus. sud, + ges- «kesmek».

4. Örnek Metin.

(26.5.1943 tarihli «Kazavat» gazetesinde yayımlanan Elmurza hikâyesinden alınmıştır).

(1) Çok sayıda düşman ile (yapılan) çetin savaştan sonra bunları onlar kuşatırlar. (2) Düşmanların komutanı Elmurza'ya elçi gönderir ve der ki, (3) «Elmurza Sizin havaya uçmak için kanatlarınız yok, yeri kazanmak için tırnaklarınız yok, (4) biz sizden çoğuz, teslim olunuz». (5) Elmurza ona cevap verir: (6) «Benim kanatlarım havada — benim çakan tüfeğimdir ve toprak kazan tırnaklarım — benim çelik kılıcımdır, (7) ne zaman, silahlarımın yerine kadın ziynetleri takarsam, ben o zaman size teslim olurum» der. (8) «Ben size teslim olmaya veya savaşmadan vatanıma dönmeye gelmedim. (9) Ben sizinle kanlı savaş yapmaya ve kendi öcümü sizden almaya geldim» der. (10) Sonra Elmurza talebelerine, (11) «Bu düşman komutanının elçisine kitap ile hüküm kesiniz (veriniz)» der. (12) Talebeler Elmurza'ya cevap verirler: (13) «Kitapta, onun kulaklarını kesip, komutanına göndermeyi buyurur» der ve gönderirler. (14) Düşmanların komutanı bir daha adam arar (15) ve hiç kimse razı olmayınca daha çok altın vererek bir adam tutup gönderir. (16) o adam gelip Elmurza'ya; (17) «Ben komutanımızın elçisiyim, siz teslim olursanız sizin başınızı kesmeyeceğiz» der. (18) Elmurza güler ve buna cevap verir: (19) «Er b'orkümün yerine kadın yazması bağla demek mi istiyorsun?». (20) Elmurza'nın bir yoldaşı düşmanın elçisine : (21) «Köyde bizi bekleyen cennet kızları gibi sevgililerimiz, bizim esirliğe düşdüğümüzü işitmemişlerdir (22) ama düşmanlar ile savaşıp can verdiğimizizi işitmişlerdir» diye cevap verir.

¹Muttalim Ar. muta'allim «öğrenci».

²Sut Rus. Sud, - + ges- «kesmek».

ÇAĞATAY ŞAİRİ LUTFİ (HAYATI VE ESERLERİ)*

ELEAZAR BIRNBAUM

14. ve 15. yüzyıl Çağatay Türkçesi şairi Lutfi, Ali Şîr Nevâî (1441-1501)'den önce gazel türünde en büyük üstadıdır. Hayatı hakkında elimizdeki pek az malûmat, 15. ve 16. yüzyıla ait eserlerden, bilhassa Nevâî'nin eserlerinden gelmektedir. Lutfi, Herat'ta doğmuş, 99 (yani milâdî 96) yaşında ölmüş ve Herat civarında Dih-i Kenâr köyünde kendi evinin bahçesinde gömülmüştür. Çağdaş ilmi tahminlere göre 768-867/1367-1463 yılları arasında yaşamış, J. Eckmann'a ve başkalarına göre de 870/1465-6'da, belki de daha sonra ölmüştür (H. Hofman). Oldukça sakin ve sofiyane bir hayat sürmüş olmasına rağmen Şâhruh'tan Hüseyin Baykara'ya kadar olan sultanlara ithaf ettiği bir kaç şiiri, onun Timurlular sarayı ile temasta olduğunu göstermektedir. Onu şahsen tanıyan Nevâî, Lutfi'nin zâhiri (müsbet) ilimleri tahsil ettikten sonra Şihâbeddin Hiyâbânî'den tasavvuf ilmini öğrendiğini kaydeder. Nevâî, Lutfi'yi «aziz» (veli) olarak tasvif edip, aynı zamanda Herat'ın sofisi büyük İran şairi Câmî'nin de yakın arkadaşı olduğunu söylemektedir.

Lutfi'nin şiirleri daha kendi zamanında büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Nevâî'ye göre, Lutfi «bu kavmin üstâdı ve Melikü'l-Kelâmı» (Hâlât-ı Pehlevan), «öz zamanının Melikü'l-Kelâmı irdi. Fârisî ve Türkîde nazîri yok irdi ama, Türkîde şöhreti köprek irdi» (Mecâlisü'n-Nefâ'is). «Ve Fârisî mezkûr bolgan şu'arâ mukâbeleside kişi peydâ bolmadı. Bir Mevlânâ Lutfi'din özge kim...» (Muhâkemetü'l-Lugateyn). Nevâî'nin bu kanaatiyle o zamandan bu güne kadar edebiyatçılar mutabık kalmak-

* Bu makale Encyclopaedia of Islam'ın 2. baskısı için hazırlanmıştır. Burada bir kaç ilâve yaptım. Yazının Türkçeye terolmesinde bana yardım eden Dr. Günay Kut'a çok teşekkür ederim.

120298

LUTFÎ

-
- 1 VOLKAN GÜNAY, Lutfi Divanı ile Ahmed-i Da'i Divanı'nın ses ve şekil bilgisi açısından karşılaştırılması, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013

آموزه های تربیتی و اخلاقی داستان «گل و نوروز» در خمسه ی خواجوی کرمانی

- * مهدی نجفیان
** سید حمید رضا علوی

چکیده

بیان ارزشها و اصول اخلاقی و تربیتی در قالب نظم با تکیه بر احکام اسلامی و هویت ایرانی نیازمند بصیرتی ژرف، معرفتی ناب و دانشی متشکل از علوم مختلف است که مثنوی گل و نوروز خواجوی کرمانی از آن دست میباشد. این مقاله با ارائه آموزه های تربیتی و اخلاقی موجود در داستان گل و نوروز که از یک نظم عاشقانه برخوردار است، جنبه های تربیتی دوره های مختلف و پراهمیت زندگی خصوصاً کودکی و جوانی را به تفکیک و همراه با دستورالعملهای تربیتی مناسب آن مرحله، با تکیه بر خداجویی و طبیعتگرایی خواجو بیان نموده و به اصول اخلاقی چون حرمت و احترام، خویشنداری، بخشش، دلسوزی، امانتداری، رازداری، تواضع و غیره می پردازد. آموزه های تربیتی و اخلاقی مثنوی یادشده با تکیه بر اخلاق اسلامی و جوانمردی ایرانی، حاکی از دیدگاه ژرف خواجو در زمینه تربیت اخلاقی است.

* کارشناس ارشد. بخش علوم تربیتی دانشگاه شهید باهنر کرمان. mn3215@yahoo.com

** استاد بخش علوم تربیتی دانشگاه شهید باهنر کرمان. hamidreza_alavi@yahoo.com.hk

99-120

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Aralık 2015

D322 1080106/Hacı-ı Kırman.

(120258) Lutfi

5DE YAYIMLANDIK:-

42476

Lutfi'nin Güllu Nevruz'u gramer indeksi. ORAK, Bayram. Yüksek Lisans. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1995. 259 s.

6 ref.

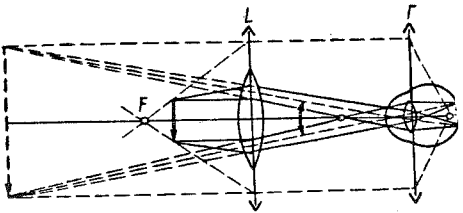
Danışman: Prof. Dr. Günay Karaağaç. Dili: Tr.

Lutfi - 120238

22 Haziran 2015

maddebasi
Lutfi (os.) bl. Gapatay
Mediana Lutfi (os.) bl. Gapatay
müstakil mi alinocak?
Yarimca karor
sentacek
O'zbek Sovyet Ansiklopedisi, c. VI, s. 446-7
Gapatay edebiyat
Alin mosi & ardek
(1975-Tashkent)

Lutfi (Mediana Lutfi) (FED)

Лупа.

чик бўлса, Лнинг тасвири катталаштириши шунча ортади, лекин фокус масофани жуда кичрайтириш амалда мумкин эмас; шу сабабли Л. буюм тасвирини 1,5 дан 400 мартагача катталаштиради.

Ад.: Элементарный учебник физики, т. 3, М., 1971.

ЛУПОН — Сурхондарё обл. Денов р-ни Куйбишев қишлоқ Советидаги қишлоқ. Генерал Раҳимов номли к-з терр-ясида. Р-н маркази ва яқин т. й. станцияси — Деновдан 24 км. Аҳолиси 1137 киши (1971); пахтачилик, пиллачилик б-н шуғулланади. Ҳазорбоғ каналидан сув ичади. Медпункт, к-з маданият уйи бор.

ЛУСАКА — Замбия Республикасининг пойтахти. Мамлакатнинг марказий қисмида, 1279 м баландликда. Иқлими субэкваториал иқлим. Январнинг ўртача т-раси 20,6°, июлники 15,5°. Йиллик ёғин 837 мм. Аҳолиси шаҳар атрофи б-н бирга 348 минг киши (1972).

Шаҳар 1910 йилда қурилган т. й. станцияси атрофида вужудга келган ва қabila бошлиғининг номи б-н аталган. 1931—1964 йилларда Шимолий Родезия (Буюк Британия протекторати) нинг маъмурий маркази. 1964 йилдан мустақил Замбия пойтахти.

Л.— транспорт йўлларининг муҳим узели. Йирик қ. х. р-нининг савдо-тақсирот маркази. Аэропорти халқаро аҳамиятга эга. Озиқ-

овқат, тўқимачилик ва тикувчилик корхоналари, цемент з-ди, автомобиль ремонтни устахоналари бор. Л.— мамлакатнинг маданий маркази. 1965 йилда Замбия ун-ти очилган (унинг қошида Африкани ўрганиш ин-ти мавжуд). Техника, қ. х., пед. колледжлари, Илмий тадқиқотлар бўйича миллий кенгаш, кутубхона, театр бор.

ЛУ СИНЬ (асли исми — Чжоу Шу-жэнь; 1881—1936) — хитой ёзувчиси, публицист ва адабиётшунос. Ҳозирги замон хитой миллий адабиёти асосчиси. Илк асарларидаёқ революцион-демократик позицияда турди. Ҳикоя ва қиссалари («Тентакнинг кундаликлари», 1918; «Ҳайқирӣқ», 1923; «Сарсонлик», 1926) да революциягача бўлган давр кенг ёритилган. «Еввойи ўтлар» (1927) шеърлар тўпламида феодал муносабатлар танқид қилинади. Л. С. хитой адабиётида биринчилардан бўлиб меҳнат-кашлар образини яратди. «А-Қыонинг ҳақиқий тарихи» (1921) қиссасида феодал жамият ахлоқи танқид қилинади. «Янгича ҳикоя қилинган эски ривоятлар» (1936) тўпламида тарихий ва мифологик образ яратилган. Л. С. «Иссиқ шамол» (1925), «Қабр» (1927) каби ўнга яқин публицистик китобларида Пекин ва Шанхайдаги ижтимоий воқеалар ҳақида

ҳаққоний фикр юритган. У Н. В. Гоголь, А. П. Чехов, А. М. Горький, А. А. Фадеев каби рус ёзувчилари асарларини ўқиб ўрганган. Рус ва жаҳон адабиёти классикларининг, жумладан Г. В. Плеханов, А. В. Луначарский-нинг санъат масалаларига бағишланган асарларини хитой тилига таржима қилган.

Ас.: Собр. соч., т. 1—4, М., 1954—1956.
Ад.: Позднеева Л., Лу Синь. Жизнь и творчество, М., 1959; Петров В., Лу Синь, М., 1960; Семанов В. И., Лу Синь и его предшественники, М., 1967.

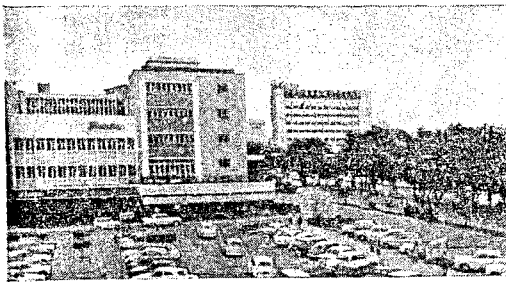
ЛУСОН — Филиппин архипелагидаги энг катта орол. Майдони 105,6 минг км². Аҳолиси 16,7 млн. киши (1970). Ғарбий ва жанубий соҳиллари парчаланган, қулай қўлтиқ ва бухталар кўп. Рельефи тоғ, водий, соҳил бўйи текисликларидан иборат. Энг баланд жойи Марказий Кордильера тоғларидаги Пулог чўққиси (2934 м). Лда сўнмаган вулканлар бор. Олтин, хромит, мис ва темир рудалари конлари топилган. Иқлими субэкваториал, муссонли иқлим. Уртача т-ра шимолида 23—25°, жанубида 27—29°. Йиллик ёғин 2000—3000 мм. Тез-тез тайфунлар бўлиб туради. Дарёлари серсув. Тоғлари донмий яшил субэкваториал ўрмон б-н қопланган. Текислик қисмида шולי, маккажўхори, шакарқамиш, абака, тамаки экилади, кокос пальмаси ўстирилади. Лда Филиппиннинг расмий пойтахти — Кесон-Сити ш. ва энг катта шаҳри — Манила жойлашган.

ЛУТОН — Буюк Британиядаги шаҳар. Bedfordshire графлигида. Лондондан 50 км шимолда, Ли дарёси соҳилида. Аҳолиси 161,2 минг киши (1971). Автомобиль саноатининг йирик маркази. Совитиш қурилмалари қисмлари ва электр ускуналари, ойна ва керамика, аниқ асбоблар, самолёт қисмлари ишлаб чиқарилади. Лда қадимдан шяпапалар тайёрланади.

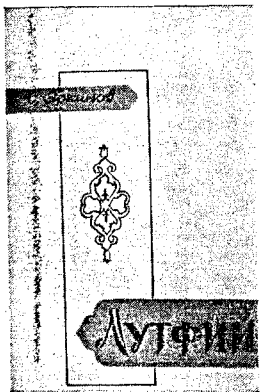
ЛУТФИЙ (1366 — Ҳирот — 1465), Мавлоно Лутфий — ўзбек шоири ва мутафаккири. Ўз замонининг «маликул каломи». Л. Ҳиротнинг Деҳқанор мавзеида туғилиб, шу ерда ижод этган.

Л. мактаб ва мадрасада таълим олиб, дунёвий илмларни, шарқ тиллари ва адабиётини кўнг б-н ўрганди. «Мажолис ун-нафонс» да айтилишча, Л. «Йиғитлигида улуми зоҳирий (дунёвий илмлар)ни такмил қилгондир, сўнг-ра Мавлоно Шаҳобиддин Хиёбоний қошида»... тасаввуф бўйича таълим олади. Бироқ, Хурсон ва Мовароуннаҳрдаги турли тарихий воқеаларнинг шоҳиди бўлган, Темури сулоласининг вужудга келиши ва кейинчалик инқирозга юз тутиши, жамиятдаги зиддиятларни, курашларни кўрган Л. тасаввуфга берилиб кетмайди. Ўз ижодий йўналиши, фикр ва тушунчаларининг ҳаққонийлиги б-н диний-мистик адабий оқимга зид ҳолда ижод қилади.

Л. катта адабий мерос қолдирди. Ўзининг бой ижоди б-н дунёвий адабиётнинг забардаст намоянаси бўлиб қолди. Навоий сўзи б-н айтганда, у «форсий ва туркийда назирӣ йўқ» шоир бўлди. Л. ўзбек ва форс тилидаги нодир лирик шеърлардан ташқари эпик достонлар ҳам яратди. 1411 йилда «Гул ва Нарвуз» ишқий-қаҳрамонлик достонини ёзди. **Шарафиддин Али Яздий**нинг «Зафарнома»сини форс тилидан таржима қилди. Таржима охирига ўзи ҳам 10 минг байтдан зиёдроқ маснавий йўлида шу номда дoston битди. Аммо бу дoston Навоийнинг ёзишича («баёзга ёзма-

Лусака шаҳри. Марказий майдон.

Лутфий ҳақида чиқарилган монография.

Ta'rikh-i tadhkirahā-yi fārsī, Tehran 1348/1969, 3-17 (J. H. KRAMERS - [J. T. P. DE BRUIJN])

LUTF 'ALI KHĀN, the last ruler of the Zand dynasty of Iran. He was born in 1183/1769, the son of *Djāfar Khān* son of *Šādīk*, younger brother of the founder of the dynasty, *Karīm Khān* [q.v.]. During his father's reign, when the *Kādjār* armies had overrun most of northern Iran, *Lutf 'Alī* subjugated *Lār* and *Kirmān* and for the last time retook *Işfahān*, but was soon forced back to *Shīrāz*. When his father was killed in 1204/1789 in a coup led by *Şayd Murād Khān* Zand, *Lutf 'Alī* fled to *Bushire* (*Būshahr*), where he was assisted by the governor *Şhaykh Nāşir*, long a loyal vassal of the Zands. Thus reinforced he marched on *Shīrāz*, where a fifth column led by the *kalāntar* [q.v.] (*mayor*), *Hādīdjī Ibrāhīm*, aided him to overthrow the rebels.

A brave and likeable youth, in contrast to his cruel and treacherous father, *Lutf 'Alī* was genuinely welcomed by the populace. Though defeated in the field, he held *Shīrāz* against a *Kādjār* assault; the following year he unsuccessfully besieged *Kirmān*, then in 1205/1791 set out to recapture *Işfahān*. However, since his accession he had become openly suspicious of the influential *Hādīdjī Ibrāhīm*, and was induced by whispers of his disloyalty to take with him the *kalāntar's* young son as a hostage. Acting perhaps in self-preservation, *Hādīdjī Ibrāhīm* arrested the Zand officers left in *Shīrāz* and took over the garrison; his brother, who was with *Lutf 'Alī's* army, fomented a mutiny from which the young Zand leader and three hundred men fled to *Shīrāz*. Here he found the gates closed against him and was deserted by all but four of his followers. Fleeing again to *Bushire*, he found that *Şhaykh Nāşir's* son and successor had elected to support the *kalāntar*. Nevertheless, he recruited some local support and successively defeated both Zand and *Kādjār* forces sent against him. *Hādīdjī Ibrāhīm's* appeal to the *Kādjār* leader to occupy *Shīrāz* was answered by *Āghā Muḥammad Khān* in person with an army of 40,000. *Lutf 'Alī's* small cavalry force defeated the *Kādjār* vanguard and that night came within a hair's breadth of capturing the main camp. In 1207/1792 *Āghā Muḥammad* entered *Shīrāz*, and *Lutf 'Alī* was henceforth a fugitive, still mounting guerrilla attacks from temporary bases all over south-eastern Iran. Supported successively by chiefs of *Ṭabas* and *Narmāshīr*, he twice held the city of *Kirmān*; in 1209/1794, after a four-month siege, the *Kādjār* army was admitted to the town by treachery and *Lutf 'Alī* barely escaped to *Bam*. For their support of his rival, *Āghā Muḥammad* wrought a terrible revenge on the people of *Kirmān* [q.v.]. The governor of *Bam*, fearing a similar fate, betrayed *Lutf 'Alī* to the *Kādjār* leader, who blinded and tortured him before taking him to *Tehran* for execution in *Rabī' II* 1209/November 1794.

As the gallant underdog, *Lutf 'Alī* inspired admiration in contemporaries both Iranian and European, though the Persian chronicles, written under *Kādjār* patronage, are of necessity more circumspect. Sir *Harford Jones Brydges*, who accompanied him during part of his time as a fugitive, and Sir *John Malcolm*, to whom *Hādīdjī Ibrāhīm* later tried to justify his tergiversation, praise the youth's daring and resilience, which indeed imparted a certain nobility to the largely self-inflicted death throes of the Zand dynasty. His alienation of *Hādīdjī Ibrāhīm*, however, was symptomatic of the dynasty's failure to live up to its early promise. *Karīm Khān* had been careful to cultivate the trust of the rural and urban

classes in addition to that of his tribal army, whereas his successors, including *Lutf 'Alī*, were too intent on feuding among themselves and fending off the *Kādjār*s to promote or even protect the benefits which the bureaucracy, merchants, artisans and peasantry had obtained from *Karīm Khān*. Having lost the support of the towns, *Lutf 'Alī's* nomad force disintegrated in the face of a *Kādjār* army which was, if not militarily, certainly politically and logistically stronger.

Bibliography: *Das Tārkh-i Zandīje*, ed. Beer, Leiden 1888; *Dhayl-i Mirzā 'Abd al-Karīm*, 324 ff. and *Dhayl-i Āghā Muḥammad Ridā*, 374 ff., in *Nāmī*, *Ta'rikh-i Gilīgushā*, ed. Nafīsī, Tehran 1317; J. Malcolm, *The history of Persia*, London 1815, ii, 174 ff., London 1829, ii, 106 ff.; H. J. Brydges, *The dynasty of the Kadjars*, London 1833, pp. cxx ff. of the introduction (translated into Persian as *Ākharin rūshā-yi Lutf 'Alī Khān-i Zand* by H. Nāţik and J. Gurney, Tehran 1353/1974); 'Abd al-Ḥusayn Nawā'ī, 'Ākḥabāt-i Lutf 'Alī Khān-i Zand, in *Yādgar*, iii, no. 5, 26-37.

(J. R. PERRY)

LUTFI, 14th and 15th century poet in *Çağhatay* Turkish, and the greatest master of the *ghazal* before 'Alī *Shīr Nawā'ī* (845-906/1441-1501). The little that is known about his life comes mainly from 15th and 16th century works, especially those of *Nawā'ī*. *Lutfi* was born in *Harāt*, and died and was buried at his home in the nearby suburb of *Dih-i Kanār* at the age of 99 (Muslim) years. Modern scholarly conjecture suggests ca. 768-867/1367-1463 (J. Eckmann); or d. 870/1465-6 or even later (H. F. Hofman). He lived quietly, but some contact with the *Timūrid* court is indicated by his dedications of a few poems to princes from *Shāh Rukh* to *Ḥusayn Baykara*. *Nawā'ī*, who knew him personally, reports that after studying the secular sciences, *Lutfi* was initiated into *Sūfī* mysticism by *Shihāb al-Dīn Khiyābānī*, that the poet was a saintly person and was a close friend of *Djāmī*, the great Persian poet and mystic of *Harāt*.

Lutfi's poetry has been highly esteemed since his own lifetime. There has been general agreement with the judgement of *Nawā'ī* who said he was "the Master and King of Speech of his people" (*Hālāt-i Paklawān*), "the King of Speech of his time", peerless in Persian and Turkish, but better known for his Turkish poetry (*Madjālīs al-nafā'īs*), and the single Turkish poet comparable to the greatest Persian poets (*Muḥākamat al-lughatayn*). *Nawā'ī* even incorporated five complete *ghazals* of *Lutfi* into his own poems (*mukḥammas* and *musaddas*).

While *Lutfi* wrote some *ḥasīdas* and two major *mathnawīs*, his poetic gifts and originality were best displayed in the *ghazal* and *tuyugh*. In combining the classical Persian lyric tradition with elements of Turkish popular poetry, he produced *ghazals* of graceful simplicity which concealed a subtle sophistication, while yet retaining some flavour of Turkish folksong. This results in part from his preference for those 'arūd metres which corresponded approximately with Turkish syllabic metres, but also from his use of specifically Turkish features, such as proverbs and folk sayings reflecting ancient Turkish customs and beliefs, and of imagery which was often more realistic than that of classical Persian poetry. His verse seems to contain proportionately more words of Turkish origin and less Arabic and Persian loan words than any of his contemporaries or successors in classical *Çağhatay*. The musicality he achieved is due not only to his exquisite word choice

22 EYLÜL 1993